

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՕԹԸ ԵՕԹՆԵԱԿՆԵՐԸ

Ո՛ւր որ ալ իշած լինի անոր խմաստը մեր այժմեան կենցաղական ըմբռնումներուն մէջ, Մեծ-Պահքը կը պահէ տակաւին իր նշանակութիւնը, մեր ծիսական կազմին մէջ՝ խորհրդաւոր պաշտամունքի իր սրտազրաւ քաղցրութեամբը, և մեր բարոյական կեանքին մէջ՝ հոգևոր մտամփոփումի և կրօնական խոկումի հրաւիրող ձգողականութեամբ մը, որուն հանդէպ չեն կրնար մերժումի կեցուածք պարզել ամենէն սկեպտիկ սիրտերն անգամ:

Սքանչելի է արդարեւ մեր պատուական նախնեաց խորհրդագրած ոգին, որ կրցեր է, Դրիստոնէութեան տօնը կանխող այս եօթը եօթնեակներու յիսնօրեայ շրջանին մէջ, դասաւորուած պատկերներու շարթէ շարթ յաջորդականութեամբ մը, աստիճանաբար ընդլայնելով՝ հաւատացեալին սիրտին մէջ հետզհետէ մշակել մեր կրօնքին ամենէն հիմնական մէկ հարցը, որ խարխիսն իսկ է մեր բարոյականին, և որուն ամբողջական բայց կէտ առ կէտ ըմբռնումովը միայն հնար պիտի ըլլար հասկնալ մեր փրկչին շարժարանաց, մահուան և յաւրութեան խորհուրդը:

Այդ հարցը, «բարոյական ազատութեան» կամ մեղքի դէմ կռիւին սկզբունքն է ինքնին, զոր սխալ պիտի չըլլար այսպէս բանաձևել. անվերջ կռիւ մըն է մարդուն կեանքը, նիւթին և խորհուրդին, երկրաքարշ կիրքերու և բարձրագոյն իտէալի մը միջև մղուած մշտական պայքար մը, որ ուրիշ բան չէ ըստ ինքեան եթէ ոչ մարդուն բարոյական արժանաւորութեան փորձահանդէսը:

Աստուածաշունչը, «մեր մոլորակին վրայ բարիին ու չարին միջև մղուած անհղ պատերազմին այս անբաղդատելի դիւցազներգութիւնը». պատմութիւնը, որուն ներկայացուցած դէպքերու խորքին մէջ, շահուած կամ կորսնցուած սահմանի կռիւներուն և ինկող կամ բարձրացող պետութեանց տարեգրութիւններէն աւելի, ժողովուրդներու և զանոնք վարողներու հոգւոյն մէջ կատարուած բարոյական ոգորումներու պատկերն է որ կը շարժի. զրականութիւնը, որ կիրքերու իրական կամ արուեստագործուած տեսարաններուն մէջէն մարդկային հոգիին զեղեցկութիւնը կամ սարսափը կը ցուցադրէ. տիեզերական ողջմտութիւնը վերջապէս, ամենէն աղարտիչ ներգործութեանց ներքև իր նախկին յըստա-

կուլթիւնը միշտ ալ պահած այս զգացումը . ասոնք ամէնքը , այլ և այլ կերպերով , այսինքն իւրաքանչիւրն իր եղանակով , կը հաստատեն այդ կուլիւն իրականութիւնը :

Մարդս չի կրնար հրաժարիլ , ինչպէս թերևս քիչ մը ճշմարտագանցօրէն կ'ըսէ քրիստոնեայ իմաստասէր մը , ոչ իր մեղքերէն և ոչ ալ Աստուծմէ : Մինչ մէկ կողմէն մարմինին բնազդը այս աշխարհին կը կապէ զինքը , միւս կողմէ խորհրդաւոր ձգտում մը զայն միշտ կ'ուզէ գէպի անտեսանելի աշխարհ մը : Դէպի չարը հակամիտութիւնը , ըստ Ս. Գրքին նոյն իսկ , որոշ չափով մը բնածին վիճակ մըն է կարծես մարդուն մէջ . բայց բարիին տենչը , ինչպէս աւելի պայծառօրէն կը հաստատէ Աւետարանը , անոր հոգիին ամենէն լուսաւոր զիծն է , և զերագանց ապացոյցը՝ բովանդակ արարչութեան մէջ անոր ունեցած գիրքին անժխտելի բարձրութեանը :

Արդ , ճիշդ այս գաղափարը՝ մեր կրօնքին և անոր բարոյականին տմենէն ամուր և սրտառուչ այս սկզբունքն է որ Մեծ-Պահքը պատկերազարդօրէն կը ներկայացնէ իր եկեղեցական սլաշտամունքի ամբողջ սարուածքին մէջ : Աղօթք և ընթերցում , երգ ու ծէս , այսինքն կրօնի զգացումն ու արուեստին ճաշակը ընդխառնուած են հոն իրարու , իմաստնօրէն դաշնաւորուած վայելչութեան մը մէջ ոգևորելու համար Աւետարանի ամենէն սքանչելի մտածումներէն մին :

Արագ և ամփոփ ակնարկով մը անցնինք եօթը եօթնեակներու այդ պատկերամատեանին մէն մի էջին առջեւ , տեսնելու համար թէ մեր նախնեաց հաւատքն ու տաղանդը յղացումի և արտայայտութեան ինչ մաքուր և կենդանի ներշնչումներով դրոշմած են անոնց վրայ , իբրև հնադարեան խճանկարի բեկորներու վրայ , առաքեալին հոյակապ բացատրութեան համեմատ՝ մեղքին դէմ « արեամբ չափ պատերազմելու » պարտաւոր մարդկային հոգիին փրկագործութեան աստուածային տուամը :

Անոնցմէ առաջինը , որ « Բարեկենդան » յորջորջուեր է , հաւանաբար Հին Հայ Հաւատքէն վերապրած և քրիստոնէական բարեքումով կերպաւորուած բաւով մը , մարդուն ծագումին քրիստոնէական գաղափարը կը պանծացնէ :

Աստուծմէ՛ սերած ենք մենք . իրաւունք ունէր թէ՛ Առաքեալին ծանօթ հին հեթանոս բանաստեղծը , որ ըսեր էր թէ « Անոր (այսինքն Աստուծոյ) ցեղէն ենք մենք » (Գործք Ժէ. 28) , և թէ՛ ԺԺ. դարու ամենէն փայլուն քրիստոնեայ քերթողներէն մին , որ չքնաղ ներշնչումով մը ոգեր էր . « Ինչպէս աստուած մըն է մարդս , որ երկինքը կ'երազէ » : « Աստուածային իմ յափրանքներն , կ'ըսէ ուրիշ մը , պէտք է ծագում մ'ունենան , ի դուր կը փնտռեմ զայն իմ տղմուտ սրտին մէջ . կը լսեմ որ մէջս կուլայ օտարական մը վսեմ , որ իր անունն ու հայրենիքն ինձմէ ծածկած է իսպառ » :

Մարդկային սրտին համար որքան կազդուրիչ է այդ գաղափարներուն աստուածաշնչական սա յեւուածքը . « Աստուած իրեն նման , այսինքն հոգեղէն էութեամբ ստեղծեց մարդը . երջանիկ կեանք տնօրինեց անոր համար . դրախտը տուաւ անոր բնակարան » . ու որքան պարզ բայց վսեմ դարձուածքով մըն է

որ Շարականի բանաստեղծը կ'որոակէ այդ իմաստը, երբ կ'երգէ. «Հօրը էակից և Հոգին համադոյ բանը, իր պատկերը խառնելով մարդուն հողանիւթ ընու-
թեանը հետ, դրախտին մէջ բնակեցուց զայն. երջանիկ էր մարդը հոն, Աստու-
ծոյ զգալի մերձաւորութեանը մէջ, երբ Անոր լոյսին ճառագայթը կը տպաւոր-
ուէր իր վրայ»:

Աստուծոյ՝ սերած է մարդը՝ ահա՛ սկզբունքը. մեր ծագումին յուշքով,
այսինքն Աստուծոյ մտածումով միայն կրնանք երջանիկ ըլլալ՝ ահա՛ և բարո-
յականը, ուղղութիւնը և կանոնը մեր կեանքին:

Այդ կեանքին երկրորդ հանգրուանը կը ներկայացուի յաջորդ կիրակիի
պատկերով, որ պատկերն է արտաքսումի գաղափարին:

Բարոյապէս և իրապէս՝ առասպել մը չէ բնաւ անկումին աստուածաշնչ-
նական պատմութեամբը. բնագդական անմեղութեանէն զիտակից սրբութեան՝ այ-
սինքն կամաւոր հնազանդութեան տանող ուղին զայնքով ճամբայ մը եղած է
յաճախ մարդուն համար:

Երբ կամքն իր կորովը կը տրամադրէ առաւելապէս եսի զգացումին,
մարդկային ամենէն գեղեցիկ կարողութիւններէն կը ծնին ամենէն չարագործ
ոյժերը. բռնութեան և կործանումի գործիքներ, որոնք աւեր և ապականութիւն
կը սփռեն ամէն կողմ: Այսպէս է որ հանճարին ձիրքը, զիտութեան՝ զրակա-
նութեան եւ արուեստներուն մէջ, հեռացուցած է ստեղծ մարդերը Աստուծոյ,
ամբարիշտ հպարտութեամբ արեւեցնելով միշտ նախ զանոնք:

Ու արժան է դիտել թէ մարդուն մեծութիւնը, իր մեծ ծագումին այս
փաստը, երեւան կուգայ իր այլասերումի ահաւոր վիճակին մէջ անգամ: Մինչ
անբանը իր գործել կրցած չարութեանց սահմանին մէջ կը մնայ ինչ որ էր,
մարդը՝ դժոխային գեղձամտութեանց մէջ հետզհետէ աւելի կը կատարելա-
գործէ իր կարողութիւնները: Տեսէ՞ք զիտօրէն նախամտածուած ոճիւրները, ո-
րոնք իրարու կը յաջորդեն ամէն օր. հանճարին զարհուրելի զիտերը՝ պա-
տերազմի արհաւիրքներուն մէջ, որոնք ջնջումին գործը անարկու ճարտարա-
ուեստի մը սոսկումներուն կը տանին շարունակ: Եթէ մէկ կողմէն անոր առա-
քինութիւնները բարձրագոյն ծագում մը կը ցուցնեն իր մէջ, միւս կողմէ՝
վնասելու իր դիւային հնարամտութիւնները ինկած աստուած մըն է որ կը մատ-
նանշեն անոր մէջ: Այո՛, որովհետեւ որքան բարձրէն պատահի՝ այնքան սոսկալի
կ'ըլլայ անկումը:

Ընդունինք թէ մարդկութեան պատմութեան ճամբուն վրայ տեսնուած
քաղաքակրթական ելեւէջներու դէպքերը անկումներու և վերականգնումներու
ստուգութեամբ միայն կրնան բացատրուիլ. իսկ մեր հոգւոյն մէջ շարունակ յառ-
նող գերագանց վիճակի մը տեսնն ու կարօտը՝ կորուսուած գերագոյն նախալի-
ճակի մը իրականութեամբ միայն կրնան մեկնուիլ:

Անիրական հարցի մը վրայ չէ որ եկեղեցին կը հրաւիրէ ուրեմն մեր ուշը,
նախաժնողաց զրախտէ արտաքսումի աստուածաշնչական պատկերին առջև կանգ
առնել տալով մեզի:

Բայց փրկութեան գաղափարին և փրկագործութեան խորհուրդին ամենէն
կենդանի ներկայացումն է Անառակին առակը, Սուրբ Գրքի զրականութեան այս

մարդարիտը, որ Աւետարանին մէջ աւետարան մըն է ինքնին: Մեղքին դէմ մղուած կռիւին անհղ տեսարանն է անիկա. ու մարդկային հոգիին համար չկայ աւելի կազդուրիչ քաղցրութիւն մը, քան ինչ որ կը բղխի անոր զաղափարէն:

Քրիստոնէին համար ամենէն աններելի բանը անյուսութիւնն է. առանց բնաւ տարուելու ամբարհաւաճ հակումներէ, իրաւունք և պարտականութիւն ունի անիկա խորհելու թէ ինքը կորսուելու սահմանուած էակ մը չէ բնաւ, թէ Աստուծոյ համար անգին արժէք մըն է ինքը, հոգածութեան առարկայ՝ խանդաղատելի էակ մը, արժանի սիրոյ ամենէն անայլայլ զորովանքին, զոր մարդկային լեզուն հազիւ կրնայ արտայայտել ծնողական սրտի պատկերովը: Իր ամենէն մեղաւոր թարթափանքներուն մէջ մոլորած մարդն իսկ, բաւական է որ իր սրտին մէջ իսպառ չլիւծած չլլայ փրկուելու իղձը, մոռցուած չէ տա-
կաւին Աստուծոյ սիրտին մէջ: Աւետարանը, կրօն փրկութեան, կորսուած մար-
դուն հետազօտութիւնն է:

Ամենավսեմ ներշնչումով մըն է որ օրուան շարականը այդ իմաստը կ'ար-
տայայտէ սա բառերով. «Որ լուսով աստուածութեան քո լուցեր զճրագ մար-
մնոյդ, ածեր աւել տան քո աշխարհի, վասն պատկերին քո զոր նորոգեցեր».
յանձին Քրիստոսի մարդացեալ Բանը, Աստուծոյ լոյսովը վառուած այն ճրագը
այսինքն յայտնութիւնն է որ աշխարհի տան մէջ յաւիտենականին կորսուած
պատկերը, այսինքն մեղաւոր մարդը կը փնտռէ:

Մեծ Պահոց Գ. Կիրակիի ընթերցուածներն ու՝ երգերը սրտազրաւօրէն
կ'ընդլայնեն այս զաղափարը, որ բարիին ու չարին միջեւ մարդկային հոգիին
մղած պայքարին աւելի պարզուած մէկ դիմայեղութիւնը կը յայտնէ:

Այդ պայքարին մէկ ուրիշ վիճակն է զոր կը ներկայացնէ, յաջորդ Կի-
րակիի Տնտեսին առակը: — Արմատը բոլոր չարիքներուն՝ որոնցմով աշխարհ կը
պաշարէ մարդկային կեանքը, ընդհանրապէս արծաթասիրութիւնն է, հարստու-
թեան տենչը, որ կամ շուայտ մսխումի սանձարձակութեանց մէջ կը կործանէ
և կամ ազահութեան զրկանքներով կը խեղդէ և կը տրորէ իրմով մոլեգնածին և
ուրիշներու կեանքը: Կիրքերն ու մոլորութիւնները, ա՛յդ ճամբով, ստացուած-
քին ծայրայեղութենէն դուրս ընազդէն է որ կը մտնեն հոգիէն ներս: Ա՛յդ
մեղքին զոհը պիտի ըլլար անառակ որդին, եթէ իր սրտին խորը անթեղուած
չլլար տակաւին կայծ մը իր հօրը յուշքէն, որ ի վերջոյ սիրոյ ճամբան բացաւ
իր առջև դէպի ծնողական տունը:

Ստացուածքը կամ նոյն իսկ հարստութիւնը, իբրեւ կենցաղական կա-
րիքներու բաւարարութեան տեսակէտով երբեմն անհրաժեշտ եզոզ պայմաններ,
անշուշտ չեն կրնար իսպառ արհամարհելի նկատուիլ. ոյժ մըն է դրամը, զոր
կարելի է գործածել բարձր նպատակներու. բայց խեղ ոյժ մը, որ, չսանձա-
հարուած պարագային, կրնայ քանդել ամբողջ բարոյականը. ինչիւրը՝ զայն բարի
ուղղութեան մը վրայ պահել կարենալու եւ հոգեւոր կեանքի մէջ զայն ոյժերու
հաւասարակշռութեան տարր մը դարձնել զիտնալուն վրայ է. այդ բանը յա-
ջողցնելու տեսակէտով՝ սքանչելի տիպար մըն է Տնտեսը, որ կըցաւ իրարու
հետ հաշտեցնել հացին ու պատիւին զգացումները, ու ներդաշնակուած կցոր-
դութեան մը մէջ լծորդելով իմաստութիւնը, բարութիւնը և կամքը, իր խախ-

տած ապագան կը շինէ ուրիշներուն ոչ թէ կործանումովը —, ինչպէս կ'ընեն յաճախ աշխարհի հողիովը խանգարուած սիրտեր — այլ ընդհակառակն կանգնումովը:

Միխիթարուի՝ միխիթարելով, շինուի՝ շինելով. այս է Աւետարանի բարոյականին պահանջը: Ընկերային կեանքի խաղաղութիւնը կրնայ ստացուիլ մըտաւորական, բարոյական, տնտեսական, քաղաքական և մարդկութիւնը դէպի կատարելութիւն մղող ոյժերուն տնտեսութեամբ և հաւասարակշռութեամբ միայն: Անկանոնութեան ծնունդն է միշտ մեղքը. ու անոր դէմ կռիւին, այսինքն բարոյական կռիւին լաւագոյն զէնքերէն մին է իմաստութեամբ և բարութեամբ կառավարուած կամքը:

Որպէսզի սակայն հնար ըլլայ այդ կռիւը մղել անյեղ վճռականութեամբ, որպէսզի մեր մահկանացու քայլերը դեղեկոտ տարուբերումներու չմատնուին փրկութեան քարքարոտ ճամբուն վրայ, և կորուստի վիհերը, որոնք ամէն վայրկեան մեր առջեւ կը բացուին թակարդող հրապոյրներու ներքեւ, չփորձեն զմեզ, պէտք է որ մեզի հետ ունենանք միշտ Աստուծոյ խորհուրդը. անոր լոյսը միայն, ինչպէս Արիադնէի թելը՝ լաբիրինթոսի վտանգաւոր խաւարին մէջէն, պիտի կրնայ առաջնորդել զմեզ փորձութեանց զահալէժներով լի այն մութ բաւիղին մէջ, որ աշխարհն է: Արդ, այդ լոյսը կարելի է անշէջ պահել հողին խորը՝ Աստուծոյ հետ տեսական հաղորդութեան այն եղանակով, զոր աղօթքով միայն կարելի է ունենալ:

Աղօթել զիտնալ կը նշանակէ ոչ միայն ցանկալ փրկութեան, այլ մանաւանդ հաւատալ անոր կարելիութեան: Աստուծոյ կամքին յայտնութիւնն է որ պիտի ցուցնէ մեզի թէ որո՞նք են այդ կարելիութեան պայմանները. ու աղօթքը սրտին մէջ վառուած ճրագ մըն է կարդալու համար զերագոյն իմաստութեան օրէնքը, Աստուծոյ կամքը: Անձանձրոյթ աղօթել՝ ըստ Տէրունական պատուէրի, կամ «աղօթից ստէպ կալ» ըստ առաքելական յանձնարարութեան՝ զայդ կը նշանակեն, ու ե. Կիրակիի Դատաւորի առակին մէջ նկարագրուած աղօթաւոր կրնը այդ խորհուրդն է որ կ'անձնաւորէ:

Իր աստուածագործ երջանկութիւնը կորսնցնելէն ետքը վերստին փրկութեան լոյսին դարձած և անոր ճամբան մտած մեղաւորը երբ արթուն պատուիրանապահութեամբ և հոգեւոր կեանքի զգաստ տնտեսութեամբ կը յաջողի անշեղ ուղղութեան մը վրայ դնել իր բարոյականը, շուտով կը սկսի ներքին վերանորոգումի վիճակը: Հաւատացեալին կեանքին ամենէն անոյշ ժամն է այս. վասզի երբ մաքրութիւնը ներքուստ կը կատարուի, կամ, Աւետարանի պատկերով, երբ բաժակը ներսէն է սրբուած, աճումը, որ անթերի և արագ կատարուելու համար պէտք ունի ապականութենէ զերծ մթնոլորտի, կը յառաջանայ արդիւնաւորապէս:

Իր փրկութեան հաւաստիքովը պայծառացած հոգին այն ատեն կը լեցուի երանական բերկրանքով մը, որ ներքին առողջութեան մը զգացումին պարզեւած զոհունակութիւնն է բովանդակապէս: Ինչպէս կ'ուրախանայ ապաքինումի սկսած հիւանդը՝ տեսնելով բժիշկը, նոյնպէս զուարթ քաջութեամբ կ'ոգևորուի մեղքին դէմ կռիւէն յաղթական դուրս եկող հոգին, իր երազած ի-

տէալին ողջագործումին մէջ մօտեցած զգալով ինքզինքը իր Աստուծոյն: Մօտաւորութեան այդ զգացումը, որ ահաւոր պիտի ըլլար ինկած և վերականգնումի ամէն յոյսէ զրկուած սրտին համար, հրճուանք և խրախոյս միայն կ'ազդէ իրեն, որովհետեւ իր խղճին իսկ վկայութեամբը համոզուած է այլ ևս թէ իր քայներուն ներքեւ ոտնահարուած է մեղքին վիշապը:

Այդ բերկրալից զուարթութիւնն է որ կը հնչեցնէ Շարականին քնարը: Զ. Կիրակիին, Սաղմոսերգուն (ՂԵ. 12) մտաքանչութենէն փոխ առնուած ներշնչումով մը երգելով. «Յնժամք եւ մեք ծառք անտառի, ընդ զալուստ Տեառնդ կրկնակի»: ինչպէս առողջ կենսունակութեամբ աճած ծառերը, եթէ ի վիճակի լինէին զգալու, պիտի խողային ցնծալից խայտանքով, տեսնելով յօտոց ի ձեռին իրենց եկող իրենց տէրը, վստահ լինելով թէ անիկա ոչինչ պիտի գտնէ իրենց վրայ՝ արժանի հատումի, նոյնպէս սրբուած և արգարացած մեղաւորը անհուն եւ խանդաղատազին ոգեւորութեամբ մըն է որ պիտի դիմաւորէ իր փրկիչը, երբ իր հաւատքը կամ եկեղեցին կ'աւետէ Անոր մօտենալը իրեն:

Ու եօթներորդ կամ վերջին այսինքն աւագ եօթնեակը կը ցուցադրէ աշխարհի փորձութեանց յաղթած, հաւատքով և յոյսով և սիրով զօրացած մարդուն այսինքն ճշմարիտ քրիստոնէին անցքը՝ Բրիստոսի շարժարանաց և մահուան արհաւիրքներուն մէջէն դէպի անոր յարութեան փառքը, որ պսակն է փրկազործութեան խորհուրդին:

Եօթը եօթնեակներուն այս պատկերաշարը նկարագրական պատմութիւնն է մեղքին դէմ հոգիին մղած պատերազմի տռամին, տեսակ մը աստուածաշնչական ոգիսական, ուր կը տեսնենք թէ մարդկային կամքը, Աստուծոյ զգացումովը ոգեւորուած եւ շնորհաց լոյսէն առաջնորդուած, ի՞նչպէս կրնայ առաթուր կոխել ամէն վտանգ եւ փորձութիւն եւ աներկմիտ վստահութեամբ դիմել դէպի իր բարոյական ճակատադրին իրականացումը:

* * *

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՄՏԱՆՍԻՄԱՆ ՅՈՒՐԵՐ

ՇՆՈՐՀՔ ԵՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

Շնորհքը, այնպէս՝ ինչպէս Աւետարանը կը ներկայացնէ դայն, ամենէն փայլուն պարգևը, ամենէն հանդիսաւոր օրհնութիւնն է զոր օրէնքը կրնայ ընդունիլ: Թոյլ ներողամտութիւնը և հեշտ անհոգութիւնը չէ անիկա տկար հօր մը, որ, իր խստութենէն յոգնած, աչքերը կը գոցէ յանցաւոր զաւկի մը թերութիւններուն առջև: Անգործութիւնը չէ անիկա միակողմ կառավարութեան մը, որ, չկարենալով խափանել անկարգութիւնները, թոյլ կուտայ որ քնանայ օրէնքը, ինքն ալ քնանալով անոր կողքին: Սուրբ բարութիւն մըն է անիկա, տկարութիւն չճանչցող սէր մը, որ թէ՛ կը ներէ և թէ իրաւունքը տեղը կը տանի: Կարելի չէ քնաւ որ կարգուկանոնի գերադայն տնօրէնը թոյլատրելի գտնէ անկարգութեան ստուերն իսկ, ոչ ալ՝ որ Աստուած, որ նոյն ինքն սրբութիւնն է, աննկատ թողու իր տուած սուրբ օրէնքներուն ամենազոյզն խախտուի: Ասոր համար է որ դատադարտութիւն ալ կայ փրկութեան մէջ. Աստուած չկրցաւ զմեզ փրկել՝ առանց ինքն զմեզ հագնելու, ոչ ալ մենէ մէկը դառնալ՝ առանց մեր տառապանքն իր մէջը ամփոփելու: Խաչը, թէ՛ շնորհաց և թէ՛ օրէնքին յաղթանակի նշանն է նոյն ատեն: Ի՞նչքա՞յ խորհուրդին խորը, ու պիտի տեսնէք թէ քան զայն ոչինչ աւելի գերլիբրոյ է բանականութենէն, և քան զայն ոչինչ աւելի համաձայն է անոր: Ու ձեր մարդկային բոլոր գիւտերուն մէջ ի դուր պիտի փնտռէք ուրիշ գաղափար մը որ կարենայ այնքան ներդաշնակօրէն փայլեցնել այն բոլոր ստորոգիւթները, որոնցմէ կը բաղկանայ Աստուծոյ կատարելութիւնը:

Ա. Վ.